

“Puutarha- ja puistoinventointi”-opintopakso, Harviala 20. - 25.5.2007

Teknillisen korkeakoulun maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelman opintopakso MA-94.2348 “Puutarha- ja puistoinventointi” järjestettiin Harvialassa lukuvuonna 2007. Opintopaksolle osallistuivat maisema-arkkitehtuurin opiskelijat: Sanni Aalto, Jaakko Aho-Mantila, Veera Hakala, Hiroko Kivirinta, Mika Rieki, Aino Seppänen ja Mathias Wahlberg sekä jatko-opiskelija MM lis. Anne Rihtniemi-Rauh.

Kurssin pääasiallisena opettajana toimi allekirjoittanut. Tri Pentti Alanko oli Harvialassa toukokuun 24. päivänä ja auttoi opiskelijoita tunnistamaan kasveja, joita he eivät olleet siihen mennessä pystyneet määrittämään. Anne Rihtniemi-Rauh merkitsi suojeltavat puuvartistet yksilöt alustavasti karttalehdille allekirjoittaneen kanssa ja ne mitattiin seuraavalla viikolla paikoilleen. Niiden joukossa oli *Populus laurifolia*, jota Harvialan taimistot myivät 1930-luvulla.

Kiitän opintopaksolle osallistuneiden opettajien ja opiskelijoiden puolesta puolesta kaavoitusarkkitehti Leena Turkkaa ryhmän majoitusta ja ruokailua koskeneista järjestelyistä sekä karttojen, kuvien ja aiempien selvitysten toimittamisesta meille.

Otaniemessä 21.12.2007

Eeva Ruoff

Katsaus Harvialan puisto- ja puutarha-alueen vaiheisiin

Puutarhatraditioilla on pitkät perinteet Harvialassa. Kartanossa oli jo 1770-luvulla ammattipuutarhuri, tukholmalainen Matthias Holm. Eräs Harvialan seuraavista puutarhureista oli nimeltään Hedman ja hän lienee ollut kotoisin Saarenmaalta.¹ Kartanon varhaisia puutarhasuunnitelmia ei ole toistaiseksi jäljitetty eikä tämä tehtävä kuulunut myöskään TKK:n kesäopintojakson ohjelmaan, sillä vanha kartanopaikka ja siihen liittyneet puutarhat sijaitsivat nykyisen Alikartanon alueella.

Vuonna 1815 kartano siirtyi Brusiin-suvulle. Otto Reinhold Brusiin nuorempi antoi rakennuttaa uuden päärakennuksen toisaalle eli nykyisen ns. päätalon kohdalle, jossa se tuli sijaitsemaan maisemallisesti hallitsevalla paikalla. Perimätiedon mukaan hän laati itse rakennuksen piirustukset. Tämä viittaa siihen, että hän oli perehtynyt arkkitehtuuriin ja esteettisiin kysymyksiin. Uuden päärakennuksen paikan valinta viittaa puolestaan maisemia ja näkymiä kohtaan tunnettuun arvostukseen englantilaisvaikutteisen puutarhatyylin hengessä. Paikalta voitiin avata vaihtelevia näkymiä eri tahoille - toisin kuin aiemman kartanokeskuksen alueelta. Maisemaa ja ympäristöä kohtaan heränneeseen arvostukseen vaikutti epäilemättä myös Suomessa 1800-luvun kuluessa virinnyt kiinnostus omaa maata kohtaan. Maatila ei ollut omistajalleen enää pelkkä tuotantoyksikkö, vaan osa isänmaata, jonka kauneusarvot haluttiin tuoda esille ja kokea myös jokapäiväisessä elämässä. Martha Platonoffin 1900-luvun alkupuolella maalaama taulu välittää hyvän kuvan Brusiinien aikaisesta päärakennuksesta ja sitä ympäristön rikasilmeisistä istutuksista. Samoja tuntoja, kiinnostusta kotiseutua ja sen maisemista kohtaan ilmensi myös nykyisen saunan luoteispuoleisella kukkulalla sijainnut näkötorni. Sen rakentamisajankohta ei ole tiedossa, mutta se lienee pystetty 1800-luvulla, sillä Seppo Stenrosin mukaan se purettiin huonokuntoisuutensa vuoksi 1930-luvulla. Samalle kukkulalle rakennettiin myöhemmin vesitorni.

Kartanosta muodostettiin vuonna 1908 osakeyhtiö "Ab Harviala Oy". Sen osakkeet myytiin vuonna 1913 porilaiselle puuteollisuusliike W. Rosenlew & Co:lle. Harvialan osakkeenomistajiksi tulivat siten Rosenlew-suvun jäsenet. Ensimmäiset kasvihuoneet valmistuivat vuonna 1917. Niiden pinta-ala oli 480 neliötä ja niissä viljeltiin aluksi viinirypäleitä, mansikoita ja kurkkuja sekä koristekasveja - palmuja, orkideoja ja agaaveja - lähinnä omistajaperhettä varten. Vuodesta 1923 alkaen niitä alettiin kuitenkin käyttää yhä enemmän kaupallista tuotantoa varten ja niitä laajennettiin huomattavasti. Kasvihuoneiden ja puutarha-alueen suunnitelmat oli laatinut Turun kaupunginpuutarhuri Harald Söderberg.

Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä ja Suomen taloudellisen tilanteen vakiinnuttua tri W. Rosenlew (1873-1942) alkoi uudistaa Harvialan koko rakennuskantaa. Uusi päärakennus suunniteltiin pystytettäväksi em. "Näköalakukkulalle". Saksassa opinkäynyt puutarha-arkkitehti Bengt Schalin sai laatiakseen aluetta varten laajan puistosuunnitelman. Hänen toimistossaan työskenteli silloin mm. arkkitehti Aino Marsio, myöh. Aino Aalto, jonka käsialaa on Harvialaa varten tehty pergolasuunnitelma vuodelta 1919. Schalinin puutarhasuunnitelman toteuttaminen aloitettiin,² mutta keskeytyi sen jälkeen, kun Rosenlew luopui Harvialaa koskeneista suunnitelmistaan. Hän antoi sen sijaan pystyttää itselleen Äikäälään, Katumajärven rannalle, nykyisen Vanajalinnan nimellä tunnetun

---

¹ Hedman on jäänyt aikakirjoihin myös Suomen viimeisen noidan avopuolisona ja eräänä akateemikko Alvar Aalto esi-isänä.

² Autotallin takana olevat istutukset ovat edelleen Schalinin suunnitelman esittämässä muodossa. Muutakin on ehkä toteutettu, mutta muutettu myöhemmin.

kartanorakennuksen. Harvialaan varmaan jo silloin jossain määrin häiritsevästä kantautunut junaliikenteen melu on saattanut vaikuttaa tähän ratkaisuun.

Rudolf Levenius tuli Harvialan ylipuutarhuriksi vuonna 1917. Hän oli ollut aikoinaan perustamassa suurta puutaimistoa Pälkäneelle Ruokolahden kartanoon metsänhoitaja K. Tammelanderin kanssa, mutta toiminut välillä A. Ahlström Oy'n tehtaiden puutarhurina Varkaudessa ja Noormarkussa. Harvialaan siirrettiin samassa yhteydessä myös suuri osa Ruokolahden arvokkaista emotaimista ja välineistöä. Harvialaan perustettiin Leveniuksen johdolla "suuri puisto, koristepuutarha, kasvihuoneet ja taimisto".³ Levenius johti taimistoliikettä erittäin menestyksekkäästi kahdeksan vuotta, ja asettui sitten eläkepäivikseen Turenkiin, jonne hän perusti oman pienen taimiston. Jo hänen aikanaan Harviala oli ehtinyt nousta Suomen suurimmaksi taimistoliikkeeksi, ja sellaisena se pysyi koko historiansa ajan. (Huom. nykyisin Harvialassa toimiva puutarha-liike kuuluu uudelle yrittäjälle.) Harvialan palveluksessa oli 1930-luvulta alkaen myös suunnittelijoita, jotka laativat puutarha-, puisto- ja hautausmaasuunnitelmia. Harvialan tätä toiminnan alaa ei kuitenkaan ole vielä tutkittu.

Harvialan ylipuutarhurina vuodesta 1928 toiminut Fredrik Westman laajensi etenkin tomaatin, kurkun ja ruukkukasvien viljelyä, mutta myös hedelmäpuiden, marjapensaiden ja kuusentaimien myynti kasvoi hänen aikanaan edelleen. Harvialassa kehitettiin myös joitakin omia kasveja, mm. 'Harviala'-niminen tomaatti. Ulkomaidenkin kanssa tehtiin yhteistyötä, ja Harvialassa voitiin todeta, että ranskalaiset perusrungot olivat talvenkestävämpiä ja tasalaatuisempia kuin kotimaiset. Vuonna 1930 Harvialassa tuotettiin noin 20 000 omenapuuta ja 1 miljoona kuusentaimia. Mainittakoon, että 1930-luvulla Harvialasta vietiin aidannetaimia myös Ruotsiin ja Tanskaan. Talvisodan syttyminen johti niin Harvialassa kuin maan kaikilla muillakin puutarhatiloilla siirtymisen vihannesten ja leipäviljan tuotantoon mahdollisimman nopeasti.

Jatkosodan ajan järkyttäviin tapahtumiin liittyi Harvialaan vuonna 1926 perustetun lastuvillatehtaan räjähdys. Tehdas oli arvokas osa Rosenlew-konsernia ja se tuotti lastuvillaa myös vientiin. Jo vuonna 1930 se oli myynyt sitä yksistään eräälle lontoolaiselle hedelmäliikkeelle 500 tonnia. Vuonna 1941 tehtaan suojissa valmistettiin kuitenkin miinoja Suomen armeijaa varten. Pamaus tapahtui elokuun 14. päivänä vuonna 1941, kello 6.30 aamulla. Se vaurioitti kartanon päärakennuksen niin pahoin, että sitä ei enää voitu korjata asuttavaan kuntoon. Puiden kärsimät vauriot olivat todennäköisesti suuria, mutta niistä ei ole säilynyt yksityiskohtaisia tietoja. Eräät "Näkötornikukkulan" männyt olivat kuitenkin niin sitkeitä, että ne jatkoivat kasvuaan väänntyneinä ja kaksihaarisina. Ne muodostavat nykyään eräänlaisen puisto-nähtävyyden ja tavallaan myös räjähdystapahtuman muistomerkkin.

---

³ Puutarha 36, 1933, s. 183.

Kohteen yleinen arvo

"Harviala" on tunnettu, laadukkaaksi ja positiiviseksi mielletty käsite koko Suomessa. Sen metsäpuu- ja puutarhakasveihin liittyvä imago on niin vahva, että tältä pohjalta olisi hyvä jatkaa näihin teemoihin liittyviä ja paikan henkeen sopivia toimintoja: puisto, puulajipuisto, ruusu-, perennatarha yms. Vastaavan uuden käsitteen luomiseen ja markkinointiin tarvittaisiin vuosikymmenien työ.

Harvialan poikkeuksellinen puutarha-luonne näkyy myös maisemakuvassa. Alueen pitkät, suorat puurivistöt antavat oman leimansa koko seudulle, luovat sille identiteettiä. Ne tuovat selvästi ilmi sen poikkeuksellisen, muista alueista erottuvan luonteen.

Puurivien väliin jää kooltaan erisuuruisia tiloja, jotka tarjoavat kiehtovia, suorastaan dramaattisia mahdollisuuksia pienpuutarhojen, Finn-E-kasvien tai muiden näytetarhojen perustamiselle, tilapäisemmille puutarhanäyttelyille, ympäristötaiteelle, teatteri-, tanssi-, musiikki- yms. tilaisuuksille. Mainitut toiminnot eivät sulje toisiaan pois. Päinvastoin, esimerkiksi perinnekasvi-, syreeni- tai rhododendronkokoelmat voisivat luoda upeat puitteet kesän muille tilaisuuksille.

Nähtävyydsarvot

Puisto- ja puutarhaperinteen arvo

Alueelle voitaisiin luoda merkittävä, sommitelmallisesti ja dendrologisesti vaikuttava nähtävyydspuisto nykyisiä puutarha- ja puistomaisia alueita, mielenkiintoisia puita, muuta puustoa, kuusirivejä ja linjauksia täydentämällä.

- Siihen voidaan liittää ”Mäntypuisto” / ”Räjähdyksipuisto”, ks. yllä.

- Alueella kasvaa lukuisia mielenkiintoisia puita, kuten esim. riippapihlaja (*Sorbus aucuparia* 'Pendula'), joka on eräs Suomen paksuimmista pihlajista. (Suomen todella paksuin riippapihlaja - ympärysmitta oli 142 cm - kasvoi Harvialassa vuonna 1991, mutta se on sittemmin kuollut.) Ks. inventointikertomuksia muista merkittävistä puista.

Historiallinen arvo

Harvialan alueeseen liittyy runsaasti historiallisia arvoja, joita voitaisiin tuoda nykyistä paremmin esille.

Arkkitehtoniset arvot

Alueella sijaitsevan vanhan rakennuskannan arvo tulee ajan myötä edelleen lisääntymään.

Virkistysarvot

Lähistölle suunnitellut pientaloalueet tulevat olemaan melkein kaupunkimaisen tiheään rakennettuja. Laajahkon, helposti saavutettavan puistomaisen virkistysalueen tarve tulee olemaan erittäin suuri.

Vanha tenniskenttä voidaan kunnostaa palvelemaan paikallisia tenniksen harrastajia. Se on olisi hyvä vetonaula uusille asutusalueille muuttaville ihmisille.

Muut arvot

Ns. päätalon käyttö paikallismuseona ja/tai kesäkahvilana täydentäisi paikan muita arvoja.

Fasaanihautomosta voitaisiin myös kehittää nähtävyydskohde, joka sekin omalla tavallaan lisäisi paikan kiinnostavuutta.

Suosituksia

- * Harvialan alueen käyttö suunnataan selkeästi toisille linjoille kuin Aulangolla tai Kalpalinnassa.
- * Puutarhanhoidosta kiinnostuneille asukkaille vuokrataan siirtolapuutarhaperiaatteita noudattaen palstoja, esim. eräitä kuusirivien suojaamia alueita niiden koosta ja valaistusolosuhteista riippuen. Nämä palstat lisääisivät huomattavasti asukasviihtyisyyttä, sillä uusien asuinalueiden tonteilla ei ole juuri tilaa viljelylle ja kiinnostus puutarhanhoitoa, omien marjojen ja vihanneksien viljelyä kohtaan on nousemassa lähivuosina yhä suurempaan arvoon.
- * Kartanoalueella olevia rakennuksia vuokrataan asunto-osakkeiden tapaan ilman käyttöoikeuksia ympäröivään alueeseen. Harrastelijamaisesti toteutetut terassit, pergolat, aitaukset, autotallit, muovihuoneet, viiri- tms. lipputangot pilaavat visuaalisesti alueen yleisilmettä ja sen arkkitehtonisia arvoja (vrt. esim. Tulli- ja Seurasaaari Helsingissä).
- * Mahdollisilla uusilla rakennuksilla tulee olla julkinen tai puolijulkinen luonne: päiväkotit, leikkikoulu, nuorisotalo, palveluasunot ja invalideille tai vanhuksille, joille esteettisesti hyvin sommiteltu ja virikkeellinen oleskeluympäristö on erityisen tärkeä.
- * Mahdollisten uusien rakennusten tulee sopeutua maisemaan ja paikan vanhempaan rakennuskantaan. Niiden tulee olla arkkitehtonisesti korkeatasoisia, ilmeeltään yksilöllisiä ja edustaa innovatiivista tekniikkaa, so. niiden tulee omasta puolestaan omata esimerkillistä, nähtävyytasoista luonnetta.
- * Jos nykyinen taimistomyynti päättyy ns. yläpakkaamon tiloissa voidaan niihin suunnitella ehkä nuorisomaja / kesähotellityyppistä käyttöä ja/tai kokoustiloja.
- Junaliikenteen aiheuttama melu on sen verran vakava häiriötekijä, että varakkaille matkustavaisille tähdätty hotellitoiminta ei olisi täällä mielekästä. Sitäpaitsi Aulanko ja Vanajalinja ovat lähellä, ja edustavat jo nimeä saaneita kilpailijoita. (On myös muistettava, että Aulangon hotellitoiminta ehti ajautua konkurssin partaalle. Jää nähtäväksi onnistuuko sen talouden kohentaminen hiljattain perustetun kylpylän avulla.)
- * Vanhaa autotallia käytetään edelleen autotallina. Se on rakennuksen historiallisen luonteen mukaista, ja siten voidaan myös estää yksittäisten autotallien ja paikoitustilojen rakentaminen alueelle, ks. yllä.
- * Sähköt vedetään maan alle koko tarkastelualueella.
- * Kaikkien alueella tehtävien rakennustoimien yhteydessä on muistettava, että siellä on mahdollisesti esihistoriallisia tai keskiaikaisia jäännöksiä. Niistä on ilmoitettava museovirastolle ja ne saattavat johtaa suojelutoimiin.
- * Alueella kasvavat tammet ja suuret männyt pyritään vapauttamaan mahdollisimman pian pienpuustosta, joiden sisään ne uhkaavat jäädä.
- * Alueelle laaditaan yleissuunnitelma, jossa puisto- ja maisema-arvojen säilyttäminen jälkipolville määrätään ensisijaiseksi tavoitteeksi.

Lähteet ja kirjallisuus

Alanko, Pentti, Kurt Fagerstedt, Aulikki Kauppila, Virpi Mustiala.- Suomalaisia puulajipuistoja. Finnish Arboreta. Publications of the Finnish Dendrological Society 8, 2004.

Harvialan kartanon historia 1913-1963 ja 1964-1973. Oy W. Rosenlew Ab 1963 ja 1973. Moniste.

Harvialan taimitarhat. Hintaluettelot 1926-1930.

Jutikkala, Eino ja Gabriel Nikander.- Hämäläisiä kartanoita ja suurtiloja. Helsinki 1946.

Karhu, Niilo.- Vihreät jättiläiset, Suomen paksuimmat puut. Publications of the Finnish Dendrological Society 7, 1995.

Koskimies, Y.S. ja Pekka Lampinen.- Vanajan historia I. Wanaja-seuran julkaisu XX. Hämeenlinna 1976.

[Kornman =] J.K.K.- "Bilder från Ruokola plantskolor i Pälkäne", Finska trädgårdsodlaren 5, 1911. s.177-180.

Lagus, Hugo.- W. Rosenlew & Co. 1853-1928. Björneborg 1928.

[Lundén, Ossian =] O.L. - "Bilder från Harviala", Finska trädgårdsodlaren 13, 1919. s. 205-209.

Nikula, Oscar.- Rosenlew-Koncernen 1853-1953. [Björneborg] 1953.

"Rudolf Levenius 70 v.", Merkkipäiväkirjoitus, Puutarha 36, 1933, s.183.

Rytkönen, Raili.- Vanajan historia II. Jyväskylä 1992.

Schildt, Göran.- Valkea pöytä: Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat. Helsinki 1928.

Vilkuna, Anna-Maria.- Vanajan historia III. Wanaja-seura [Hämeenlinna] 2004.

Våra handelsträdgårdsmästare på sommarutfärd i Tavastland I. Harviala plantskolor, Wanögård, Aartela's handelsträdgård, Trädgårdsodlaren 24, 1930, s. 257-261.